

Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi¹

Development in a Dream: Bellamy's Idea of Administration

Cengiz EKİZ²

Öz

Ütopyalar, yazarlarının yaşadığı dönemlere ayna tutarlar. Dönemin koşulları, sorunları ütopya yansıtır. Ütopya yazarı bu sorunları eserine, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak aktarır. On dokuzuncu yüzyıl, ütopya literatüründe bolluğun yaşandığı bir dönemdir. Siyasal rejim bakımından ve coğrafi olarak sadece Avrupa değil, Amerika da ütopyaların mekânı olmuştur. Amerika, kıtadaki doğal kaynakların zenginliğinin yanı sıra siyasal rejimiyle de kalkınma arzusunun yansıtır. On dokuzuncu yüzyılda toplumun gelişmesi düşüncesi, sanayileşmeye, kapitalizmin gelişmesine bağlanmıştır. Edward Bellamy'nin bir ütopya olarak *Geriye/Geçmişe Bakış*'ta tasarladığı dünya, sanayileşmiş bir devlet tekelidir. Kapitalist şirketin yerini, ulus olarak tanımlanan ve tekel niteliğindeki devlet alır. Ulus, canlı bir organizma olmaktan çok, iktisadi ve siyasi bir organizasyon olarak mekanikleştirilmiştir. Toplumun ayakta tutan ideoloji, ulus kavramı ile tanımlanan sınırlı bir milliyetçiliktir. Üretim ve çalışma düzeni askeri bir disipline göre şekillendirilmiştir. Kapitalist şirketin devleti, toplumcu ulus şirketine dönüşmüştür.

Jel Kodları: B14, H83, O10, P16, P26, Z13.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Yönetim Düşüncesi, Kalkınma, Amerika, Bellamy, Geriye/Geçmişe Bakış.

¹ Bu çalışmanın esin kaynağı, 25-26 Nisan 2019 tarihinde Ankara'da gerçekleşen *Fiscaoeconomia International Congress on Social Sciences* etkinliğinde sunulan "Rüya Alemi ve Ütopya İlişkisi: Yönetim Düşüncesinin Politik-İktisadi" tartışmasıdır. Katkı, öneri ve eleştirilerinden dolayı sevgili dostum Aydın Ördek'e, *Fiscaoeconomia* dergisi editörlerine ve hakemlerine şükranlarımı sunarım.

² Doç.Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, ekiz_c@ibu.edu.tr, ekiz.cengiz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9649-089X

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

Abstract

Utopias are mirrors of the period in which their writers live. The conditions and problems of those periods are reflected in utopias. The utopia writer gives place to these problems in her/his work, sometimes directly and sometimes indirectly. The nineteenth century is a period of abundance in utopia literature. With respect to political regime and geographically, not only Europe but also America has been the place of utopias. America's desire for development was due to its political regime as well as the abundance of its natural resources on the continent. The idea of the development of society in the nineteenth century was related to industrialization and the development of capitalism. The world that Edward Bellamy envisions in *Looking Backward* as a utopia is an industrialized state monopoly. The capitalist company is replaced by the monopoly state, which is defined as nation. The nation is mechanized as an economic and political organization rather than a living organism. The ideology that sustains the society is an industrial nationalism which leans on the concept of nation. Production and working order are shaped according to a military discipline. The capitalist corporation's state is transformed into a socialist nation corporation.

Jel Codes: B14, H83, O10, P16, P26, Z13.

Keywords: *Utopia, Idea of Administration, Development, America, Bellamy, Looking Backward.*

1. Giriş

Tarih boyunca, birçok yönetim biçimi, eşitsizliği, örtük veya açık bir biçimde üretmiştir. Antik dönemden beri iyi bir düzen (*politeia*) arayışı, başlı başına bir kutsal çaba olarak görünür. Bu anlamda ütopyalar kendi koşullarına göre bir tür kutsallık veya dokunulmazlık alanı yaratırlar. Modern dönemde ise kapitalist devlet, bu kutsallığı, sermaye birikim sürecinde kurarak dünyevileştirmiştir. Artık kutsal olan şey, eşitlik veya tüm toplum için iyi olan değil, ekonomik döngünün gidişatına bağlı olarak işleyen bir düzendir. Ütopyalarda eşitsizlik bir model olduğunda, ütöpik kurgunun kâbus biçiminde tanımlanmasına yol açar. Eğer eşitlikçi bir toplum hayali varsa, o zaman her şey değişir ve tüm eşitsizlik dinamikleri buna karşı konumlanır. Daha doğru bir deyişle, ütopyalar genellikle sorunun kaynağına gitmezler; kendilerine bir habitat yaratarak, yepyeni bir yeryüzü kurarlar. Oysa yeryüzü tektir ve eşitlik kurulacaksa bu dünyada ve şimdi olacaktır. Ancak o dünya neredeyse imkansızdır (Bloch, 2007).

Modern dünya, metaların serbestçe gezinebildiği bir dünyadır. Metalar dünyasının tüm kâbuslarını, şiddetini normalleştiren kapitalizm, eşitliği hedeflemediğinden ve mülkiyet hakkının kutsallığını temel aldığından, bunu siyasal haklar içinden tanımlamayı tercih eder. Metalar dünyasının yarattığı toplumsal ilişkiler, bilincin açığına, ideolojinin kıyılarında demirler. Oradan filika ile kıyıya çıkmak ve toplumu, insanları tanımak gerekir. Ama görüntü bir kere bozulmuştur. En uygun merceği veya gözlük derecesini bulmak o kadar kolay olmaz. Metaların fetiş karakteri, toplumsal ilişkilerin içine girmiş, gündelik hayatın merkezi haline gelmiştir. Şeyleşen her şey, yeni bir toplum umudunu çarpıtarak onu korkunç bir hayalete, ucubeye çevirir. Umuda sarılmak, yeni toplumu kurabilmek için hayaletle yüzleşmek kaçınılmazdır (Marx, 2011; Yaman ve Öztürk, 2019; Cohen, 1998).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

İster iyi ister kötü olsun, ütopya, toplumsal eleştiriye güç verir. Ütopyalar, modern toplumun sorunlarının betimlenmesi için özgürleştirici bir tür olarak kabul edilmelidir. İster bilim-kurgu tarzında ister fantastik türevlerde olsun, ütopyalar, özgür düşünmenin bir aracı haline gelirler. Biraz da bu yüzden her ütopya, bir imkânsızlık hali ya da yöneten-yönetilen ayrımının olmadığı üçüncü halin imkânsızlığıdır. İmkânsızlık, insanın, toplumun özgürleşmesi için yönetimsiz bir dünya hayalidir. Bu da ütopyacı için üçüncü hale karşılık gelir.³ Ulaşılmak istenen iyi yer, yine ütopyanın idealize ettiği bir kurgunun içinde gelişir. Her ütopya kendi felaketini de kurar ve adım adım onu çağırır kurgu-yaşamın içine. Bu yüzden salt iyi veya salt kötü ütopya sınıflandırmaları çok doğru sayılmamalıdır. Ütopya, bireysel fantezi ve rüyadan ziyade, kolektif unsurları harekete geçirir ama elbette olay ve mekân, temsili bireyin yaşadığı bir toplumda cisimleşir. Sonuçları, kolektif felaketler veya fiyasko da olabilir. Kimi zaman kolektif rüya, kolektif kâbusa dönüşür (Buck-Morris, 2004). Esasen ütopyalar (kurgu-dünyalar-diyarlar vb.), ilk başta özgürlük veya özgürleşme planları gibidirler. Ama ilerledikçe adım adım özgürleşmenin kısıtlarını, sınırlarını çizmeye başlarlar. Bu çok tuhaftır; çünkü özgürleşmek için kısıtların ve olanakların planlanması gerekir. Sanki öyle bir dünya vardır ki, sınırsız arzular, sınırsız kaynaklarla örülü bir cennet, bir Arkadya resmedilmektedir. Ancak ütopyalarda, sınırsız bir hayata izin verilmediği için, özgürlükler fikir ve eylem olarak engellenir; kimi zaman bastırılır ve hayat bir baskı rejimine dönüşür.

Kapitalist (modern) toplumda sınıf konumları tek başına belirleyici nitelikte olmadığından olguları tümüyle açıklayacak bir veri sunmazlar. Alt katmanları da tanımlayan, onları kendine özgü nitelikleriyle betimleyen karakteristik özellikleri de bilmek gerekir. Metalar dünyası dolayısıyla kurulan sınıfsal ilişkiler ağı, toplumsal koşullarla bağlı olduğundan, ütopyalar özgürlüğün, sınırlarını biçimlendirir. Özgürlükçü ütopyalarda arzu edilen asıl şey, meta ilişkisinin ve bunun bir sonucu olan kapitalizme içkin para biçiminin ortadan kalkmasıdır. Hayal edilen şey, para biçiminin olmadığı bir dünyada, toplumsal ilişkilerin meta ilişkilerine indirgenmesi kâbusunun (meta fetişizmi) yürürlükten kaldırılacağıdır. Böylelikle bir bolluk toplumuna ulaşılacağına olan dünyevi inanç güçlenir (Yaman ve Öztürk, 2019; Cohen, 1998). On dokuzuncu yüzyılın eşitlikçi ve toplumcu ütopyalarının ardındaki motivasyonun temel kaynağı budur. Ütopyacı fikirlerin on dokuzuncu yüzyıl boyunca geliştiği, olgunlaştığı ve deneyimlendiği kabul edilir (Roemer, 2017: 114; Tandaçgüneş, 2013).

³ Bu durumu, Fişek (2005)'deki yöneten-yönetilen sorunsalından esinlenerek şöyle açıklayabiliriz; birinci hal: Yöneten; ikinci hal: Yönetilen; üçüncü hal: Ne yöneten ne de yönetilen.

Tablo. 1- On Dokuzuncu Yüzyıl Ütopacıları

Ütopyacı	Motivasyon	Araç-Amaç
Henri de Saint-Simon	İnsan Doğası-Toplumsal İşlev	Bilimsel Düşünce ile İlerleme-Bilimsel Yönetim
Charles Fourier	Arzu-İnsan Doğası-Temel Duyular-Tutkular	Falanster-Üretici Birlikleri-Kooperatif Yönetim-Yeni Sanayi
Robert Owen	Yeni Toplum-Lanark Projesi	Fabrika-Ortak Mülkiyet
Edward Bellamy	Kalkınma Rüyası	Sanayi Ordusu-Ulus Tekeli-Kamu Mülkiyeti
William Morris	Yabancılaşmamış Emek Rüyası	Sanayinin olmadığı, ekolojik üretim modeli

Kaynak: (Jameson, 2009; Tandaçgüneş, 2013; Roemer, 2017)

Sanayi ve ilerleme düşüncesi, kapitalistleşmenin hızlandığı on dokuzuncu yüzyıl boyunca hep tartışıla gelmiştir. Sanayi devriminin etkisi ile yaşanan teknik/teknolojik gelişmeler, rekabetin yerine dayanışmanın geçtiği yeni, eşitlikçi toplum çağrısına cesaret vermiştir. Modern ütopyalar, on dokuzuncu yüzyılın sadece toplumsal değil, aynı zamanda siyasal koşullarının da bir yansıması olan hayal âleminin birer tasviridirler. Bu açıdan bakıldığında on dokuzuncu yüzyıl ütopyacılarının hem benzer hem de farklı birçok yönü bulunmaktadır (bkz. Tablo-1). Ancak hepsinde bulunan ortak yön, on dokuzuncu yüzyılın değişime ve devrime açık, umut yüklü bir çağ olduğuna beslenen inançtır. Bazılarında rüyadan uyanma teması etrafında şekillenen geçmiş duygusundan yoğun olarak beslenir. Bu kurgulardan biri de Edward Bellamy'nin *Geriye/Geçmişe Bakış (Looking Backward)* adlı eseridir. On dokuzuncu yüzyılın sorunları, örnekleri, araçları, çözümleri, açmazları, çelişkileri, diğer eserlerde olduğu gibi bu eserde de hep ön plandadır. *Geriye/Geçmişe Bakış*'ta ana karakter Julian West, yaşadığı Boston kentinde 1887 yılında uykuya dalar ve yüz on üç yıl sonra (yüz on üç yıl üç ay on bir gün) aynı kentte uyanır. Uyandığında dünyanın bambaşka bir yer olduğunu görür. Daha kestirmeden söyleyecek olursak, Bellamy'de uyanış teması aslında, umudu çağırın, eşitlikçi, yeni bir düzen hayalidir. Bellamy, pek çok yazarda olduğu gibi kendi düşüncelerini anlatmak için roman kurgusunu araç olarak kullanır. Geçmişe bakarak inşa edilen gelecek beklentileri, Bellamy'de, umutlu ve güçlü bir dünya tasarımı yaratır.

Yirminci yüzyılda ise on dokuzuncu yüzyılın tersine gerçekleşemeyen hayaller, dünyayı bir kâbusa doğru sürükler ve bu dünya kontrol edilemez bir hale gelir. Kâbusa sürüklenen dünyada gelecek inancı, hep bir geçmiş duygusu, ona duyulan özlem üzerine bina edilir. On dokuzuncu yüzyılda Bellamy, ütopyacı sosyalistlerin umut dolu arayışlarının mirasını sürdürürken, bir yandan da geleceğin devrimci nitelikteki yüzünü temsil eder. Bu dönemin ütopyaları, iki temel duygu mekaniğine yaslanır: Rüya görme ve uyanma. Uyku ve uyanma eylemi, yeni bir bilinç yaratma halidir. Bu bilinç, sınai üretimin genişlemesiyle bir tür bolluk veya kalkınma rüyası yaratmıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca bu rüyanın farklı biçimleri çeşitli ütopyalara yansımıştır. Uyku, ilk başta bireysel bir edim gibi görünür. Fakat uykunun ürünü olan rüya senaryoları aslen kolektif niteliktedir. Ütopyalar, bireyin içindeki bir dünyayı değil de onun çoğullaştığı bir dışarıyı gibi kurgulandığında, rüya âlemi bireye özgü olmayı aşar ve kolektif bir

tasarıya dönüşür. Zaman kavrayışı, gelecek hayalini ve bu hayalin sınırlarını çizen geçmiş duygusunu belirler. Bu aynı zamanda ütopyaların da sınır çizgileridir. Kapitalizmin on dokuzuncu yüzyıldaki hızlı gelişimiyle, bu sınır, politik-iktisadi koşullara göre yeniden çizilmiştir.

Çalışmamızda “ütopyaların [en] uzun yüzyılı” olarak nitelendirebileceğimiz on dokuzuncu yüzyılda, ütopyanın serüvenini Bellamy'nin eseri üzerinden irdeleyeceğiz. Tartışmanın arka planında doğal olarak, on dokuzuncu yüzyıl kapitalizminin gelişimindeki politik-iktisadi dönüşüm yer alacak. Yönetim düşüncesinin ütopyacı örnekleri, on dokuzuncu yüzyıldaki bu büyük dönüşümün toplumsal bir dolayımı olarak karşımıza çıkıyor. On dokuzuncu yüzyıldaki siyasal ve toplumsal çalkantılar, hem toplumun teknik kapasitesindeki gelişmelerin etkisiyle hem de gelecekte toplumcu dünya hayalinin hayata geçirilmesi istenciyle birleşip, rüya âlemini genişletmiş, arzu imgelerinin üretimini şiddetli bir biçimde kamçulamıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca ütopyacı yazarlar arasındaki tartışmalar, yeni toplum hayalinin hayata geçirilmesi üzerinden yürümüştür. Benzer biçimde, yönetime ilişkin kurumsal ve kavramsal unsurlar, zamanının politik-iktisadi bileşiminin bir parçasıdır. Ütopyacı toplum tasarıları da zamanla bu bileşimin bir üyesi olmuştur. Ütopyalar, hem toplumsal koşulların yarattığı sorunların temsili resmi olarak hem de toplumun özgürleşme olanaklarının haritası olarak değerlendirildiğinde, çağının ötesine geçerek güncel sonuçlar yaratmaktadır (Benjamin, 1995; 2012). Bellamy'nin 1888'de yazdığı ütopyanın yirmi birinci yüzyılda hala tartışılıyor olması bunun kanıtıdır. Çalışmada, ütopya unsurlarını hem tarihsel sürecin açıklayıcısı hem de toplumsal dokunun bir parçası olarak ele alacağız. Meta ilişkilerini aşma arzusu ve bu imkânın arayışı, ütopya yazarına, bütün bunları bir rüyada inşa etmeyi zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğun, Bellamy'de nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmak tartışmaya değerdir. Bu tartışmayı iki temel bölümde toparlayacağız. İlk bölüm ütopyacılık ve ütopya yazını üzerinden çeşitli tartışmaları içerecektir. İkinci bölümde ise birinci bölümünün argümanları ile Bellamy'nin eseri üzerinden analiz edilecektir.

2. Ütopyacılığın Önü-Arkası: Rüya mı Gerçek mi?

“Hiçbir sosyal düzen, kendi bağrında taşıdığı bütün üretim güçleri gelişmeden öce ortadan kalkmaz. Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkileri yaratan maddi şartlar bizzat eski toplumun bağrında olgunlaşmadıkça asla öncekinin yerini alamaz.

Bunun içindir ki, insanlık ancak halledebileceği problemleri ortaya koyar, çünkü yakından bakılırsa görüleceği gibi problemin kendisi ancak halledilmesi gerekli maddi şartlar esasen var olduğu ya da oluş halinde bulunduğu zaman meydana çıkar” Karl Marx, (1974: 6)

“Bugün ütopyaya giden yolda en büyük engel, toplumsal iktidar makinesinin ezici ağırlığı ile atomlaşmış kitlelerin güçsüzlüğü arasındaki orantısızlıktır.” Max Horkheimer (1986: 212)

Zaman sorunsalı, insanın, yaşadığı mekânı tasarlama, ölçme ve geleceği tahmin etme tutkusuyla çok bağlantılıdır.⁴ Zaman ve ütopya ilişkisi bu bağlamda tartışılabilir; bu ilişki, kurgunun zamanı ile bağlantı kurulan zaman arasında belirginleşir. Çünkü kurgusal (ütopya) zaman ve yaşanan zaman (şimdi) arasındaki uzaklık tarihsel olarak ölçülebilir olsa da toplumsal-psikolojik bağlamda ölçülemez. Öyle ki, bu zamanı kurgulayan yazar, “şimdi”yi, yani

⁴ İlk olarak tartışmayı geliştirmek açısından şunlar sorulabilir: Zaman herkes için eşit mi akar? Zaman üzerine aynı uzaklık ve aynı ölçü mü geçerlidir? Mekanik olarak zaman (saat) herkese ve her şeye eşit bir ölçü yaratır ancak bu ölçü, toplumsal ve psikolojik bağlamda da aynen geçerli midir?

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

bugünü, geçmişe bakarak tarihselleştirir, bunu da belirli koşullar altında yapabilir. Ütopya, bu tarihselleştirmeyi (geçmiş veya gelecek), ancak “bugün”de kurarak anlamlandırır. Böylece şunu anlarız ki, ütopyik kurgunun zamanı zaten baştan yitirilmiştir. Biz de bu yitik zamanı, yani dondurulmuş buz kütesini şimdinin akışkan zamanı ile çözdürmeye çalışırız. Bize göre, gerçek zaman, yani “yaşanan” zaman artık başlamış demektir (Bloch, 2007). Ütopya, gerçek zamanın reddi olduğundan, sahte, kurgulanmış bir zaman yaratır. Bu, baştan sona bir yanılısamadır. Bu yanılısma veya sanı olmaksızın ütopya kurgulanamaz. Hayalin, fantezinin bedeli, mevcut gerçeklikten geçici de olsa vazgeçmektir. Zamanın ölçümü, on dördüncü yüzyıldaki mekanik bölüntülerle insanlığın karşısına saat olarak çıkarıldığında, belki bu denli şaşkınlık yaratmamıştır. Ama saat toplumun belirleyicisi olmaya başladığında, hayat artık değişmiştir. Özellikle on dokuzuncu yüzyıldaki modern zaman kavrayışında, işbölümü, çalışma zamanı, yaşam zamanı ayrımlarının ortaya konulmasıyla, insanlık tarihindeki belki de en önemli gelişme yaşanmıştır: Zamanın fethi! (Kern, 2013: 48). Elbette bu zaman kavrayışı, toplumun hayal kurma, tasarlama modelini de etkilemiştir.

Ütopyalar, kolektif rüya âlemleri yaratırlar. Bu yüzden de rüyadaki zaman, kolektifleşmiş bir fantezi modeli içindeki duygu durumuna bağlı olarak akar. Şunu sormak gerekir, gelecek tahayyülü olarak ütopya toplum için bir ihtiyaç mıdır? Olmann’a göre ütopya, “gelecek hakkında spekülasyon yapma dürtüsüdür”. Bu dürtü olmadan, hiç kimse statükoya karşı hoşnutsuzluğunu, olumsuzluğunu seslendiremez. Ütopyalar, gelecekte çok, “şimdi”nin, yani metaforik veya doğrudan mevcut düzenin eleştirisi olduklarından, hep bugünün bilgi dağarcığı ile yoğurulurlar. Bu yüzden maluldürler, eksiktirler ve gelecekteki zamana hiç yetişemezler (Olmann, 2011: 110). Rüya, gerçek zamanın ötesine taşınan, kâh çarpıtılmış gerçekliği kâh gerçek gerçekliği arayan mekanizmaların başında gelir. Böylelikle, rüya gören, tüm duygu alanlarında serbest kalacağından, rüyada her müşkülün aşılması veya abartılması mümkündür. Bu bakımdan, *Geriye/Geçmişe* Bakış gibi rüya ütopyaları zamanı ileriye alarak, geçmişin bütün dertlerini öteleme amacı güderler. Başka bir deyişle, sorunu çözmek yerine onun üzerinden atlayarak veya etrafından dolanarak ondan kurtulmaya çalışır. Bir bakıma kendine bir tür “yaratıcı şimdi”, yepyeni bir hayat yaratır. Bilinç-dışının takdimi olarak rüya âlemi, aslen gerçek zamanın çarpıtılmış bir halidir. Benjamin’de ise bu çarpıtılmış zaman kolektif bir arzu imgesine dönüşür. On dokuzuncu yüzyıldaki kolektivite ve komün rüyaları, uyanma istencinin bir parçasıdır. Bilinç-dışından bilince akarken, “anne ve babalarımızın hayatından uyanmalıyız” ve “rüyada kalmak yerine uyanmalıyız” dediğimizde şunu anlıyoruz ki, meta düzeninin yarattığı baskı, rüya tertibatı ile aşılmaya çalışılmaktadır (Abensour, 2009: 56-57; Bloch, 2007). Benjamin’in deyimiyle on dokuzuncu yüzyılda ticaret sermayesinin mabetleri (günümüz alışveriş merkezlerinin öncüsü) olan pasajlar, rüyanın bir parçası gibi düşünülmüştür (Benjamin, 1995: 77-78; Abensour, 2009: 62).⁵

Ütopyacının dünyası, zamanın yarattığı çarpıtmayı daha ileri götürür. Buradaki amaç, bilinç düzeyinde mevcut sorunların aşılmasıdır. Rüya gören, sorunların simgesel karmaşası ve arzuların zuhuru ile kendine, farkında veya değil, ütopyik bir kaçış alanı açar. Bloch, tüm sanatın

⁵ Benjamin benzer değerlendirmeyi “dünya fuarları” için yapar. Ona göre dünya fuarları, “adına meta denen fetişin hac yerleridir”; bu fuarlar “Metanın mübadele değerini çarpıtır... Kullanım değerinin arka plana itildiği bir çerçeve yaratır. İnsanın zaman geçirmek için içine daldığı bir fantazmagori oluştururlar... Metalar evrenini yaratırlar ve kapitalist kültürün fantazmagorisidirlir” (Benjamin, 1995: 83-85).

özünde ütöpik olduğunu, dünyanın iyileştirilmesi için güçlü bir imge yarattığını söyler (Bloch'tan aktaran James, 2012: 125-126). Benjamin, Michelet'ten yola çıkarak "her çağ kendinden sonraki çağı hayal eder" deyişini tersine çevirir. Fantastik olanı arayan insan, ütopyacı kurguda imkânsız olanı inşa eder. Bunun birçok nedeni vardır; en önemlisi, gerçeği değiştirmek, aslen de dünyayı değiştirmektir. O yüzden Benjamin, "her çağ, içinde bulunduğu kâbustan veya rüyadan uyanmaya çalışır" diyerek Michelet'i düzeltmiştir. Çünkü eski (üretim tarzı) ile yeninin (üretim tarzı) çatışması, yeni olanın toplumsal bilince yükselişi, bir tür rüyadan uyanma halidir (Benjamin, 1995: 79). Aslında her çağ bir önceki çağın kâbusundan uyanmaktadır. İnsan, uyandığı çağın da kâbusa dönüşeceğini bilmeden, rüyalar arasında sürüklenir durur. Uyanış apaçık bir arzudur ama rüyalar öyle içiçe geçmiştir ki, gerçekte kurulan bağlantı zayıflar. Meta sürecinin yarattığı her olumsuz an, öznenin koşulları değiştirme bilincini açığa çıkarır. Benjamin bunu diyalektik düşünce üzerinden yapmaya çalışır. Diyalektik düşünce, rüya sürecini tersine çevirir; artık o, geleceği bugüne taşıyan bir araçtır. Diyalektik düşünme biçimi "tarihsel uyanışın organıdır"; çünkü "her çağ, bir sonrakini düşlemekle kalmaz, düş kurarak uyanışı da zorlar"; başka bir deyişle "her çağ, rüyasından (uykusundan) uyanmaya çalışır" (Benjamin, 1995: 92; Abensour, 2009: 79).⁶

Rüyalar, farklı simgelerle temsil edilen duyguların ve ütöpik sayılabilecek yaşamların dolayımıdır. Hem gündüz hem de gece rüyaları (düşleri), insanda, bastırılmış, korkutulmuş eğilimleri açığa çıkarır. Uyku olmadan gece rüyası görmek imkânsızdır. Ancak hayal kurmadan da gündüz rüyası (düşü) görülmez. Burada şunu sormalıyız; "rüya ile ne kastedilmektedir?": Dünyayı değiştirme arzusu.⁷ Rüya âlemi kavramı ile anlatılmak istenen budur. Açıklanmak istenen şey, bireysel rüyaların yorumlanması veya psikanalizi değil, kolektif enerjinin, toplumsal düzeyde yarattığı etkilerdir. Böylece Benjamin'in daha önce belirttiği gibi rüya ile meta biçiminin (kapitalist üretim tarzı) toplumda yarattığı tahribat dindirilmek istenir.⁸

Ütopyaların insanlık tarihi kadar eski olup olmadığı tartışılır, ancak ütopyalara kaynaklık eden hayaller ve fanteziler epey eskidir. Benjamin, insanın hayal dünyasının yarattığı evreni "fantazmagori" olarak tanımlarken, kapitalizmin, izleyeni büyüleyen, baştan çıkaran yönünün meta dolayımıyla gerçekleştiğini ifade eder. Kapitalizmin insanda yarattığı nevroz o kadar derindir ki, bunu ancak fetişizm kavramı ile anlayabiliriz. Meta düzeninin yarattığı fetişizm,

⁶ Dilek imgeleri, rüya ile uyanış arasında kalan öznenin uyanışına vesile olabilir. Bu, bir tür umut etme biçimidir; hatta umudu "şimdi"de kurma becerisidir. Bu beceri gelişmedikçe, ütopyanın da "şimdi"si hayata geçemez. Gerçekleşemeyen duygulara karşılık olduğu düşünülen unsur bir açıdan "rüya"dır. Rüya, toplumun bastırdıklarıyla, arzu edileni yansıtır. İnsanların rüyaları her zaman arzu edilenin gerçekleşmesini içermez, arzu edilmeyen, hatta kaçılan, korkulan unsurlar da rüyalara sızar. Rüyada insanın gördüğü bir kâbustan uyanmama ihtimalini de hesaba katmak gerekir. O zaman rüya, adıyla müsemma, "iyicil" bir mıntıkada bulunmayacaktır (Bloch, 2007).

⁷ "Bireylerin geceleyin gördükleri rüyalar, toplumsal düzen tarafından ketlenmiş ve geriye, çocukluktaki biçimlerine itilmiş arzuları ifade ederken, kolektif rüya, kişisel mutlulukla uyumlu bir toplumsal dünya tahayyül etme cüretini gösteriyor ve yetişkinlere, gerçekleşmesi halinde kıtlığın herkes tarafından alt edilmiş olacağını vadediyordu." (Buck-Morss, 2004: 7)

⁸ "Walter Benjamin bu kavramı sadece kolektif zihinsel bir durumun şiirsel tasviri olarak değil, analitik bir kavram olarak, modernliği dünyaya yeniden kazandırmak olarak gören teorisinin merkezinde yatan bir kavram olarak kullanıyordu. Bu terim, modern hayatın bünyesindeki geçiciliği temsil eder; modern hayatın sürekli değişen koşulları geleneksel kültürü olumlu bir anlamda tehlikeye düşürür. Çünkü sürekli değişim geleceğin daha iyi olabileceğine imkân verir (Buck-Morss, 2004: 8).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

“seyirlik evrende felç edici bir sihirli cazibenin kaynağı olan fantazmagorinin doğurduğu yanılısma, metanın idealleştirme sürecini hayata geçirir” ki artık, rüyadan uyanmak imkânsız hale gelir.⁹ Ütopya, kapitalizmin yarattığı muğlaklığın bir temsili olarak, bir buğu, bulanık bir görüntü haline gelir. Daha önce de değindiğimiz gibi burada yine Benjamin’in pasajlar metaforu karşımıza çıkar. Pasajlar, on dokuzuncu yüzyıl Avrupası’nda (örneğin Paris) arzuların tetiklendiği yerlerdir. Eski üretim tarzı ile yeninin birbiriyle mücadele ettiği alanlardır. Pasajlar hem sefaletin hem de şatafatın aynı anda hüküm sürdüğü, kapitalizmin muğlaklığının orta yerinde durur (Benjamin, 1995: 77-79; Abensour, 2009: 79). Benjamin, on dokuzuncu yüzyılda makinelerin itici gücüyle Fourier’nin kurduğu falanjlardan esinlenerek (*phalanstere*), pasajlardan oluşan bir kent örneği geliştirir. Bir tür cennet tasarısı olan bu örnek, tembellik ve lüksün bir aradalığını temsil eder. Benjamin bundan önce, dünya fuarlarının, adına meta denilen fetişin hac yerleri olduğunu öne sürmüştü (bkz. 3 nolu dipnot). Fantazmagori de işte tam burada başlar; gelişen dünya pazarının simgesi olan bu fuarlar, ona göre metanın mübadele değerini çarpıtır veya dönüştürür. Kullanım değerinin ikinci planda kaldığı, pasajlar metaforuyla mübadele değerinin daha çok öne çıktığı bu alışveriş mabetleri, insanın içine daldığı ve kendini kaybettiği kapitalist kültürün bir fantazy alanıdır (Benjamin, 1995: 80-84). Zaten Bellamy’nin sanayi fantazyasında da göreceğimiz gibi sanayi ordusu ile üretim artışı tüketim arzusunu doğuracak, rüyada meta ekonomisi aşılsa da yeniden üretim süreci kolay kolay aşılamayacaktır. Bellamy’nin rüyasında, yeniden üretim sürecinin meta ekonomisindeki faili sermaye iken şimdi devlet haline gelmiştir.¹⁰

Meta ilişkisi şeyleşme (*reification*) yoluyla emeği, zamanın bir birimi haline getiriyorsa, ütopyalar rüya yoluyla bu ilişkinin devreden çıktığı bir bilinç-dışı alanı yaratır. Böylece rüya âlemi, metayı, tüm toplumsal varlığın evrensel kategorisi olarak gören bariyeri aşmanın sahası haline gelir. Meta biçiminin gizemli kısmı olan şeyleşme, rüya âleminde boşa düşmektedir. Toplumsal ilişkiler, şeyler arasındaki ilişkiler düzeyinden çözümlenerek aslına rücu etmektedir. Dolayısıyla insanlar arası ilişkilerin “şeyler” olarak görülmesi (fetişizm) durumu ortadan kalkar. Fetişizm ise yabancılaşmayı kaçınılmaz kılar ki bunun aracı ise meta ilişkisinin en önemli yaratısı olan “para”dır. Artık o bir amaç haline gelir ve insanlar arasındaki ilişki, sanki meta ilişkisiymiş gibi görülür. Bu, başlı başına bir travmadır ve bunu aşabilmenin yolu, para biçiminin aşılmasıdır (Marx, 2011; Cohen, 1998, Ollman, 2015; Yaman ve Öztürk, 2019).

Diyalektik yöneme göre ütopyaları ters yüz edebilmek için gerçeklik üzerine kurulu bir dünya bilinci inşa etmek gerekir. Öyleyse, rüya gören bilinç artık uyanmalıdır veya rüyasında bu gerçekliği yeniden kurmalıdır. Ütopyaların toplumsal işlevi belki de budur: Kolektif rüya inşası! Kolektif rüya, toplumdaki bireylerin gerçekliğin bilincinde olmadığı bir dünya hayal etmelerine yol açar ve fetişizm yanılısamayı pekiştirir. Toplumu, rüyanın gerçek olduğuna ikna etmeye

⁹ Meta fetişizmi tartışması için bkz. (Benjamin, 1995; Abensour, 2009; Tandancıgüneş, 2013; Ollman, 2015; Duhm, 1987; Cohen, 1998)

¹⁰ Yöntem, ütopyanın fantastik maskesi altında bulunan sahici bir işareti deşifre etmek üzerine kuruludur (Abensour, 2009: 68-69). Benjamin’in Adorno ile yürüttüğü tartışmadan yola çıkalım. Adorno, metanın fetiş karakterine yönelik olarak, ütopyalarda arzu ve korku gibi karşıt duyguların olabileceğini belirtir. Hem cennet (Arkadya) hem cehennem (yeraltı) bir aradadır (Adorno’dan aktaran Tandancıgüneş, 2013: 116).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

çalışır. Artık, meta dünyası, insanlar arasındaki ilişkilerin temel biçimi haline gelir.¹¹ Eğer meta ilişkisi (şeyleşme), emeği zamanın bir birimi haline getiriyorsa, ütopyalar, bu ilişkinin geçersiz olduğu bir bilinç-dışı alanı yaratıyor demektir. Rüya âleminin en önemli kaynağının para biçimi olduğunu daha önce belirtmiştik. Emek süreci, meta ekonomisinde yabancılaşma üzerine kurulu olduğundan, para bariyeri yürürlükten kaldırılırsa toplumun serbestleşme kanalları açılacaktır. Bu kanalların tasviri, bir yanda toplum ve örgütlenme modeli, diğer yanda ekonomi ve üretim modeli olarak belirir. Kapitalizme özgü emek sürecinin tasfiyesi, ütopyayı bilinç düzeyine yükseltir. Bu yüzden, toplumun meta ilişkisini aşamadığı yerlerde (Bellamy'de olduğu gibi) ütopyacı kurgular karşımıza çıkar. Gerçekte karşılık bulamayan tüm unsurlar, öznel yoluyla rüyada inşa edilerek bilinç-dışı bir dünya yaratırlar. *Geriye/Geçmişe Bakış*, arzulanan dünyanın hangi maddi temellere dayanabileceğini o dönemin koşulları ölçüsünde göstermektedir. Bu anlamda eser vesilesiyle, Bellamy'nin yönetim ve toplum düşüncesi tartışmaya değer görünmektedir.

3. Kalkınma Rüyası: *Geriye/Geçmişe Bakış*

“...fakat öyle görünüyor ki, insanlığın bundan sonraki bin yılı hakkında sağlam öngörülerde bulunabilmek için yapacağımız en doğru şey, geçmişe/geriye bakmaktır” Edward Bellamy (2011: 24)

Ütopyalar bir dünya tasarımı da olsalar kapalı bir kutu gibidirler ve kısıtlıdır. Ütopyalarda kendisi dışındaki dünyaya açık olan unsurlar genellikle pek azdır (Somay, 1988, 2017). Bu durum özellikle distopyalarda daha belirgindir. Toplumun bir model olarak kurtuluşu, refahı, rahatı için, bir adanın, bir ülkenin, bir dünyanın veya bir gezegenin diğer dünyalardan yalıtılması süreci tipikleşmiştir. Buna çok bilinen bir örnek olarak Amerika verebilir. Keşfedildiğinden beri yağmalanmaya, sömürülmeye devam eden, yepyeni bir dünya olarak kabul edilen Amerika, Avrupa'nın, İngiltere'nin ilgisini çekmiş, sayısız savaş ve çatışmanın mekânı haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda, kuzey Amerika'da hem siyasal rejimin hem kapitalist gelişmenin yönü daha da belirginleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), doğal kaynakları, toplumsal koşulları sayesinde çok hızlı gelişen bir kapitalist devlete, Avrupa gibi eski kıta ülkeleri için bir ütopya diyarına dönüşmüştür. ABD tarihi, modern devletin kapitalizmin iktisadi ve toplumsal dinamikleri ile ne kadar içiçe olduğunun ve hızlı geliştiğinin bir özeti olarak kabul edilebilir.

On dokuzuncu yüzyıl, gelişmenin, bilimsel ilerlemenin bir tutkuya dönüştüğü bir dönem olarak bilinmektedir. Avrupa'da imparatorlukların çözüldüğü, hızla kapitalistleşen ülkelerin (ulus-devlet) yükseldiği bir dönemde ütopya yazarları, milliyetçi akımların etkisiyle ütopyalarını kapalı modele göre tasarlamışlardır. Bu ütopyacılar arasında Edward Bellamy de yer alır (Franklin, 1938). Bir Baptist papazının oğlu olan Bellamy, başlarda dinin etkisiyle dünyayı kavramaya çalışmış, bu anlayışını sosyalist inançlarını geliştirmek için kullanmıştır. İlk zamanlar, daha dünyevi, kendi deyişiyle bir dayanışma dini hayali kurmuştur (Kumar, 2006; Brown, 1988; Robertson: 2018). Fransız Devriminin etkisiyle, milliyetçi fikirlerin yörüngesine giren Avrupa'dakinden biraz farklı olarak, sanayi milliyetçiliği diyebileceğimiz bir tür olarak

¹¹ “Metalar, insanların özel rüya alemlerine doluşmayı bırakmış değil; kişisel düzeyde hala ütöpic bir işlevleri var.” (Buck-Morss, 2004: 7)

kalkınmacılık, Bellamy’nin fikirlerinin temelini oluşturmuştur. Öyle ki, toplumun tüm sorunu, üretim sürecinin örgütlenmesi ve dağıtımın sağlanması üzerine kurulmuştur. Bellamy’nin modelinde ulus, en başta bir üretim ölçeği olarak tanımlandığından, toplumdaki tüm bireyler hayatta kalma çabası içinde topyekûn bir üretim seferberliği içine girmiştir. Bu, bir yandan antik Sparta modelini çağrıştırmaktadır. Ulus, yaşayan canlı bir nüfus olmasının yanı sıra, üretimi her şeyin önüne koyan bir sanayi ordusu örgütlenmesidir. Bellamy ütopyası bir yönüyle askeri otoriterliğin, hiyerarşinin sivilleştirilmiş halidir (Kumar, 2006: 249-250, James, 2018).¹² Bellamy’de, Avrupa’dan Amerika’ya göç ederek yeni bir dünya hayali kuran, ütopyacı sosyalistlerin etkisi açıktır. Owen, Fourier, Cabet gibi Fransız Devriminden etkilenip, kendi cumhuriyetlerini kurma peşindeki ütopyacı sosyalistler, amaçlarını yeni dünya olan Amerika’da gerçekleştirme hayaline kapılırlar (Wilson, 1967, 2004; Kumar, 2006).

Geriye Bakış yayımlandığı yıl (1888), sadece ABD’de çeyrek milyona yakın bir satış rakamı yakalamıştır; Avrupa ve dünyanın diğer ülkelerinde ise bu rakam yüzbinlere ulaşmıştır.¹³ Bellamy hem yaşadığı dönemde hem de kendinden sonraki dönemlerdeki birçok ütopya yazarını etkilemiştir (Kumar, 2006: 225). Bu eser, döneminin toplumsal hareketleri üzerinde de birçok politik metinden daha etkili olmuştur.¹⁴ Öyle ki, dönemin Halkın Partisi adayının kazandığı başarı, Bellamy’nin *Yeni Ulus* adlı dergisinde hem milliyetçilik hem de halkçılık adına bir zafer olarak nitelendirilmiştir. Başka bir açıdan bakacak olursak, eserin, Amerikan siyasetinde kitlesel hareketlere neden olması, üstelik yarattığı etkinin sınırlar ötesine geçmesi aslında sıra dışıydı (Kumar, 2006: 229). Bellamy, inzivacı, cemaatçi ve tecrit yanlısı ütopyacı çözüme karşı çıkmakta ve bunun yerine adaleti sağlayacak toplumsal çözümü, ulus ölçeğinde aramaktaydı. Bu arayış, onun, tüm sorunları, enternasyonal olmaktan çok milliyetçi bir çekirdek enerjisiyle çözmeyi amaçladığını göstermekteydi (Kumar, 2006: 230; Franklin, 1938: 750). Ancak eserin örgütsel/yönetimsel şeması, ilginç bir biçimde Amerika’yı merkeze alan enternasyonal bir mekanizmaya sahip görünüyordu. ABD’nin ticaret ve üretim alanında, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ulaştığı verimlilik ve zenginlik düzeyi, neredeyse belli başlı Avrupa ülkelerinin toplamına eşitti. Amerikan kapitalizmi, tekel, kartel ve tröstlerin itici gücüyle hızla sanayileşmekte dünya ekonomisinde önemli bir yer edinmekteydi. Ülkede kentlerdeki işçi nüfusunun artışı, kırsal nüfus artışının önüne geçmişti (Kumar, 2006: 232).¹⁵

¹² Burada bir husus belirtmekte yarar var; Bellamy’nin ütopyacı literatüre katkısı tartışılırken çok temel bir eleştiri karşımıza çıkar. Bellamy’nin ütopyası, bu alandaki en az edebi olanıdır. Sanki bu otoriter sanayi ütopyasına edebi bir kurmaca giydirmiş gibidir (Kumar, 2006: 252). Şu soruyu tartışmayı geliştirmek açısından aklımızda tutalım: Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin desteğiyle sanayi kapitalizminin gelişmesi için, otoriterliğin ortaya çıkması kaçınılmaz mıdır?

¹³ *Geriye Bakış*, Harriet Beecher Stowe’nin *Tom Amcanın Kulübesi*’nden (1852) sonra Amerikan edebiyatında bir milyon kopya satan ikinci eser olmuştur (Kumar, 2006: 223; Beaumont, 2007: vii). Dewey’e göre “*Tom Amcanın Kulübesi* kölelik karşıtı hareket için neyse, Bellamy’nin kitabı da pekâlâ yeni bir toplumsal düzene yönelik yaygın kanının şekillenmesi için o olabilir” (Dewey’den aktaran Kumar, 2006: 224).

¹⁴ *Geriye Bakış*, Tolstoy, Gorki gibi büyük Rus yazarları üzerinde etkili olmakla kalmamış, tüm Avrupa’da eserin üzerine pek çok Bellamy topluluğu ve ulusal hareket kurulmuştur. Hatta bu hareketler *Milliyetçi* ve *Yeni Ulus* adlarıyla dergiler kurmuşlar, bazı partileri de doğrudan desteklemişlerdir (Kumar, 2006: 226-227).

¹⁵ Kapitalist gelişmenin yarattığı sarhoşluk elbette toplumu kör etmekte ama bir yandan da sonraki yıllarda Jack London’ın *Demir Ökçe*’sindeki gibi tröstlerin ve makinelerin yarattığı dehşetinin de faş edilmesine neden olmaktadır.

Bellamy özünde eşitlikçi idealler barındırmasına rağmen, eserin anti-kapitalist içeriği çok belirgin değildir.¹⁶ *Geriyeye/Geçmişe Bakış'ta*, sosyalizmden çok ulusal kalkınmacı bir strateji, tüm hayatı belirlemekte, böylelikle sanayileşme sayesinde topluma zenginliğin yayılacağı iddiası daha hâkim olmaktadır. Ayrıca Amerikan kapitalizminin başarılı gelişiminin yarattığı motivasyon, dünyanın diğer ülkelerine öncülük eden bir devlet modeli olarak ülkedeki işçilerin daha vatansız ve işine bağlı bir yaşam tarzına sürüklenmesine neden olmuştur (Bellamy, 2011: 235). Sınai kalkınma modeli ulusu, bütün mülkiyetin sahibi olan bir tekel haline getirmiştir. Eserde daha çok halkçılık tonları ağır basmaktadır. *Geriyeye/Geçmişe Bakış*, mülkiyetin devlete ait olması ve para biçiminin kullanılmaması dışında eski sisteme bazı açılardan benzemektedir. Belki belirli yönlerden, bir tür devlet kapitalizmi olup olmadığı bile tartışılabilir. Gerçi bu ütopya, ücretli emek kategorisini ve kısmen de para-meta ekonomisini ortadan kaldırmıştır kaldırmasına ama kredi kartı yoluyla benzer bir durum yaratmıştır. Ayrıca ücret kategorisi yerine kredi ilişkisini koyarak [sanki] yeni bir para tanımlamıştır. Mülkiyetin kamuya devri süreci de şaşırtıcıdır. Kapitalist şirketler, ikna yoluyla bütün varlıklarını ulusa, yani kamuyu temsil eden devlete devretmişlerdir (Bellamy, 2011; Mattelard, 2005).

Geriyeye/Geçmişe Bakış'ta ulusal parti örneğiyle milliyetçi etki bütünüyle hissedilmektedir. Üretim ve yönetimin merkezleşmiş modeli, on dokuzuncu yüzyılın ütopyacı literatüründe oldukça yaygın bir sunum tarzıdır (Roemer, 2017: 115-116; Özoğlu, 2015). *Geriyeye/Geçmişe Bakış'ta* çok belirgin olarak, Amerikan merkezli bir dünyada, sanayileşme yoluyla gelişen bir toplumsal düzen tasvir edilir. Bu düzende, sanayi ordusu, fabrika ile simgelenen toplam üretim kapasitesi, toplumu bir arada tutan ve harekete geçiren en önemli motivasyondur. Bellamy, eserinde, kalkınma ideolojisi aracılığıyla, milli bir ilerleme hamlesini resmeder. *Geriyeye/Geçmişe Bakış*, iktisadi ve toplumsal gelişme açısından eşitlikçi/toplumcu, yöntem olarak da milliyetçidir (Franklin, 1938). Ücret eşitsizliğini gideren, kaynak dağıtımında adalete önem veren yönleriyle eşitlikçi/toplumcu olan Bellamy'nin, ulusa olan inancı çok güçlüdür. Daha önce de belirtildiği gibi, artık silahlı ordular yoktur Bellamy'de, dev sanayi ordusu, tüm düzenin milli kalkınmacı gücünü inşa eder (Kumar, 2006; Mattelart, 2005).

Bellamy, on dokuzuncu yüzyılın diğer ütopyacı yazarlarında olduğu gibi, toplumun refahı için ulaşmak istenen hedefe rüyada, bilinç-dışı alanda erişilebileceğini düşünmektedir. Daha önce de tartıştığımız gibi, rüya, gerçeği aşmanın bir yöntemi olarak kabul edilebilir. Rüya tipi ütopyik kurgularda genellikle, romanın ana karakteri, uykuya dalar ve rüyasında yaşamda özlem duyduğu şeylerin, hayallerinin ayrıntılarını anlatır. Bellamy'nin ütopyasındaki geleceğin hikâyesi ise Boston'da (ABD) başlar. Hayatını dedesinden kalan yüklü mirasla, oldukça rahat koşullarda yaşayan, otuz yaşındaki Julian West, uzun süredir uykusuzluk çekmektedir.¹⁷ Bir gün, hiç beklemediği bir biçimde uyur ve uyandığında, yaşadığı yıldan (1887) 113 yıl sonrasına (2000) gelmiştir.¹⁸ Bellamy kitabı yazma amacının, on dokuzuncu yüzyıl koşullarında,

¹⁶ Eserin başlarında Bellamy, karakterin hayatını anlatırken kapitalizm eleştirisi olarak kabul edilebilecek bir şey ifade eder: "...insanın geçim yükünü başkalarının omzuna yükleme sanatının kurnazca bir uygulamasından başka bir şey değildi" (Bellamy, 2011: 26).

¹⁷ Bellamy, bu mirasa ilişkin olarak daha anti-kapitalist bir pozisyonda durmaktadır: [Servet], "...insanın geçim yükünü başkalarının omzuna yükleme sanatının kurnazca bir uygulamasından başka bir şey değildir. Bunu başaran kişiye de yatırımlarının geliriyle yaşıyor' denirdi" (Bellamy, 2011: 26).

¹⁸ Peki, bu sırada nasıl hayatta kalmıştır? West, 1887 yılında Boston'da, uykusuzluk çektiği için kendine, sadece hava akımı sağlanan özel bir uyku odası yaptırmıştır. Bu odayı sadece biyomanyetizma profesörü Dr. Pillsbury ve

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

toplumsal karşıtlıklar ve karmaşa hakkında, bundan korkan insanlar için yol göstermek olduğunu söyler (Bellamy, 2011: 23, 2020: 2). On dokuzuncu yüzyıldaki teknik-bilimsel yeniliklerin hem olumlu yanları hem de toplumsal ve iktisadi açıdan olumsuz yanları bulunmaktadır. Toplumun on dokuzuncu yüzyılda yaşadığı sarsıntılar artmış, sınıfsal farklılıklar ve eşitsizlikler derinleşmiştir.

Romanın ana karakteri Julian West'in maddi durumu, önce de belirtildiği gibi dedesinden kendisine kalan miras nedeniyle epey iyidir. West karakteri, aylak burjuva sınıfın, hiç çalışmadan nasıl yaşayabileceğini, bunu başkalarının omzuna nasıl yüklediğini ve böyle bir yaşamı sürdürmenin nasıl bir sanat olduğunu anlatır (Bellamy, 2011: 26). Kapitalist üretim döngüsünden, ekonominin yatırımlardan ibaret sonsuz bir modelmiş gibi takdiminden söz eder. West, 2000 yılı Boston'unda uyandığında, eşitlikçi bir toplum ile on dokuzuncu yüzyılın adaletsiz dünyasını ilginç bir metafor kullanarak karşılaştırır (bkz. Tablo-2). Toplumu, atlar yerine insanların koşulu olduğu, engebeli bir arazide çok yavaş ilerlemeye çalışan büyük bir arabaya benzetir. Ama arabanın nereye doğru gittiğini belirtmez. Arabanın sürücüsü "açlık"tır. Seçkin yolcularla arabayı çekenler arasında kapanmayacak bir uçurum vardır. Arabanın içi çok rahat ve dış koşullardan yalıtılmıştır. Yolcuların tek bir amacı vardır: Koltukları her koşulda elinde tutmak! Yolcular en kötü yol koşullarında bile yerlerini terk etmezler. Bu durum, sanki bir doğa yasası gibidir; yolcular koltuklarını çocuklarına bırakmak istemekte ve bunun için her şeyi yapmayı göze almaktadırlar. Ayrıca herhangi bir kaza durumunda koltuklarını kaybedenler için hiçbir güvence yoktur. İnsanlar bu acımasız yer kavgasında tamamen güvenlikten yoksundurlar. Ayrıca, tüm yolcular rekabetin yarattığı gerginlikle tedirgin ve mutsuz olduğundan, herkes başına bir felaket geleceği korkusuyla, kendi dışında herhangi bir kişiyi düşünecek durumda değildir. Ama yine de araba sarp bir yere geldiğinde yolcular, arabayı çekenlere ne kadar acıdiklarını dile getirmektedirler. Açlığın indirdiği kırbaç darbeleri ile kıvranan arabayı çekenlere sabırlı olmalarını telkin eden kimi yolcular da bulunmaktadır. Bunlar eğer sabrederlerse, arabayı çekenlere, dünyada yaşadıkları bu acılar karşılığında diğer dünyada ödüllendirileceklerini söylemektedirler. Ayrıca, bu görevliler, arabayı çekenler arasında yaralanan ve sakatlananlara yardım toplarlar. Oysa yardım toplamak yolcular için bir görev değil, stratejik bir iştir. Çünkü rahat koltuklarda oturan yolcular, yerlerini kaybetmeyeceklerini bilseler, asla arabayı çekenlerle ilgilenmezler, onlara yardım etmezlerdi. Zaten seçkin yolcular, kendilerinin, arabayı çekenlerden daha üstün konumda olduklarını düşünmektedirler. Bu yolcular, kendi konumlarını sorgulanamaz nitelikte görmektedirler (Bellamy, 2011: 27-29; 2020: 7-10). Farklı sınıfların birbiriyle mücadele ettiği bir düzenin takdimi olarak kullanılan araba metaforu, "eski dünya"nın içine düştüğü uzlaşmaz çelişkileri betimlemesi açısından dikkate değer görünmektedir. Bu yöntemle Bellamy, 1887'den 2000 yılının Boston'una gittiğinde nelerin değiştiğini çarpıcı bir biçimde göstermek ister. Julian West karakteriyle, başta meta ilişkileri olmak üzere tüm toplumsal düzeni sorgulamaya, bütün alanlarda gözden geçirmeye başlar.

uşak Sawyer bilmektedir. Hipnotizma ile uyuma tekniğini kullanan doktor, West'i uyandırma yöntemini uşağa da öğretmiştir (Bellamy, 2011: 36-39).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

Tablo.2-Bir Kapitalizm Tasviri (At Arabası Metaforu)

Sürücü	Açlık	Kırbaçla arabayı çekenleri kontrol eder	
Yolcular	Burjuvazi	Koltuklarını kaybetmemek için savaşır	Yerlerini kaybetme korkusuyla arabayı çekenlerle ilgilenirler
Koltuklar	Toplumsal Sınıflar	Arabada en iyi koltuklarda oturan seçkinler	Araba devrildiğinde herkesin yerini kaybetme riski vardır
Din Görevlileri	Arabayı çekenleri buna razı olmaları için telkin ederler	Arabayı çekenlere öbür dünyada ödül vadederler	Arabayı çekenlere yardım toplarlar
Arabayı Çekenler	Yoksulluk	Proletarya	

Kaynak: (Bellamy, 2011; 2020).

West'in evliliğini ertelemesine neden olan en önemli olay, iktisadi kriz sonucunda grevlerin yaygınlaşmasıydı. 1873 yılında kapitalizmin ilk genel krizi olarak nitelendirilebilecek bu olay sonucunda, sanayinin farklı kollarında grevler ortaya çıkmıştır. İşçilerin ücretler, çalışma saatleri, konut ve eğitim hakkına yönelik iyi yaşam talepleri vardır (Bellamy, 2011: 30-31; Zinn, 2005). Bu krizde New York Borsası yaklaşık on gün boyunca kapalı kalmıştır. Aslında kapitalizme özgü bir aşırı üretim krizi olan 1873 krizi, on dokuzuncu yüzyılda, günün koşullarında yıkıcı bir etki yaratmıştır. Kriz sonucunda, işsizlik artmış, çok sayıda banka batmış ve ayakta kalan bankalar hızla tekelleşmiştir (Kaymak, 2010; Yeliseyeva, 2010). Bu durum, emek gücü ile sermayenin tarihsel kavgasını gittikçe kızıştırmıştır. West, yaşadığı dönem içinde, işçi sınıfının bu eylem ve taleplerini büyük bir öfkeyle karşılamıştır. Eski dünyanın zihniyetini temsil eden West karakteri, işçilerin grevler yoluyla amaçlarına ulaşabilmelerinin imkânsız bir düşünce olduğunu ifade eder (Bellamy, 2011: 31). Bu, toplumculuk karşıtı bir tutumdur. West'e göre dünyada yeterince kaynak bulunmadığı için bir kısım insanın yoksulluğu zorunludur. Aslında West'in işçilere olan öfkesinin nedeni, grevlerden dolayı evinin inşaatını tamamlayamaması ve Edith Barlett ile yapacağı evlilik tarihinin ertelenmesidir.¹⁹ Eserdeki pek çok örnek, on dokuzuncu yüzyılın yarattığı ağır toplumsal krizi ve kapitalizmin eleştirisine yönelik savları güçlendirmek için kullanılmıştır. *Geriye/Geçmişe Bakış*'ta kapitalist sanayileşme, sömürü modeli üzerinden eleştirilirken, sanayi ve kalkınma süreci meta ilişkilerinin olmadığı toplumcu bir düzen için tasvir edilmektedir.

¹⁹ Bellamy, Julian West'in işçi sınıfına karşı beslediği öfkenin kaynağını, kitabının bir yerinde ona itiraf ettirir; "...varlıklı bir sınıfın üyesi olarak, sınıfımın kaygılarını paylaşıyordum. Anlattığım çağda işçi sınıfının grevleri yüzünden evlilik planlarımı ertelemek zorunda kalışım, o sınıfa karşı duygularıma özel bir düşmanlık da katıyordu" (Bellamy, 2011: 33)

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

Bellamy'de her ne kadar eşitlikçi, toplumcu bir düzen tasarlanmış olsa da ulus-devlet yapısı, 2000 yılında da varlığını sürdürmektedir. Ancak eserde ortaya konulan model, on dokuzuncu yüzyıldaki dünya devleti hayalinin sürdürdüğünü göstermektedir. Uluslararası Konsey adıyla bilinen çok uluslu devlet yönetimi, bu hayalin en somut örneğidir. Konsey, dünya ölçeğinde hem ticaret ağlarını kontrol edecek hem de ulus-devletlerin gelişmesini sağlayacak bir yapı olarak tasvir edilmiştir. Ancak enternasyondan çok, Dünya Ticaret Örgütü'nü (WTO) andırmaktadır. Siyasi yapı sınai üretim örgütlenmesine içkin görünmektedir (Bellamy, 2011; 2020; Mattelart, 2005; Kumar, 2006). Eserde yirmi birinci yüzyılı temsil eden karakter Dr. Leete'ye göre geçmişte, büyük tröstlerin yarattığı despotizm, insanları ruhsuz makinelerin tutsağı haline getirmiştir. Hatta yoğun olarak yaşanan grevlerin nedeni de yine bu tekelci yapıdır (Bellamy, 2011: 60-61). Ancak Bellamy, geçmişin tekelci yapılarını eleştirirken, yine kendince halkın çıkarına uygun tek kurtarıcı model olarak ulus kavramını görür ve bunun etrafında örgütlenmiş, büyük ölçekli, kamu mülkiyetinde bir sınai kalkınma stratejisi tanımlar. Geçmişin özel şirketlere ait olan tekelci yönetim yapısı 2000'de devlet tekeline dönüşmüştür. Bellamy kaçınılmaz olarak zenginliği tekelleşmeye bağlayarak bunu ulus ölçeğinde gerçekleştirmeyi önerir.²⁰

Uluslararası Konsey hem ABD hem de dünya ölçeğinde, bir düzine tüccarın denetimindeki ticaret ağlarını yönetmektedir. Ulusal düzeydeki sanayi üretiminin ithalat, ihracat düzeylerini belirleyen Konsey, bu yolla, bir tür hesap defteri tutarak, ülkenin dış ticaret dengesini sağlamaktadır. Bu yapı eski ulus-devlet modeli değil de "ulusun devleti" üzerine kurulmuştur. Eserde devlet, neredeyse ulus/millet kategorileri ile özdeşleşmiş, içiçe geçmiş bir aygittir. Tekelci kapitalist yapı, 2000 yılında Boston şehrinde ortadan kaldırılmış, yerine kamu tekelinde, toplumcu bir yapı oturtulmuştur. Özel mülkiyet, ücretli çalışma (ücretlilik ilişkisi) ve para (meta) ekonomisi ortadan kaldırılmıştır (Bellamy, 2011, 2020; Mattelart, 2005). Kapitalist şirketler, 2000 yılında Boston'da, "ikna edilerek" devlete, kamuya (ulus) devredilmişlerdir. Dolayısıyla, rekabet eden sermaye girişimleri olmadığı için kapitalizm fiilen ortadan kalkmıştır.²¹ Hatırlatmak gerekirse, sistemin tasfiyesinde iki kritik husus mevcuttur: Meta ekonomisinin aşılması ve meta akışını, mübadeleyi sağlayan para biçiminin ortadan kaldırılması. Piyasa mekanizması ile belirlenen mübadele ilişkilerine dayalı üretim tarzı, kamu mülkiyetinde, devlet kontrolünde bir dağıtım düzeneğine dönüşmüştür. Her yurttaş, adına açılan bir kamu hesabına bağlı olarak, o yılın milli hasılasından kişi başına düşen miktarı karşılığında verilen kredi kartı ile ulusal depolardan/mağazalardan alışveriş yapmaktadır. Artık bankalara da bankerlere de ihtiyaç kalmamıştır (Bellamy, 2011:85-87; Mattelart, 2005: 188-189).

Çalışma düzeni açısından ele alacak olursak, bu düzende, aynı günümüz personel modelindeki gibi kariyer sisteminin geçerli olduğunu görürüz. Öyle ki, herkesin eşit koşullarda yaşadığı varsayılan, ancak, eşit olmadığı bir toplum tasarımı karşımıza çıkar. *Geriye/Geçmişe Bakış'ı*, Bellamy ile aynı dönemde yaşayan bir başka düşünür olan William Morris (*Hiçbiryer'den*

²⁰ Dr. Leete geçmişin demode olmuş fikirlerini eleştirirken şunu ifade eder; "Çünkü onlar küçük olaylar çağının insanlarıydı ve buhar, telgraf ve dev girişimler çağının taleplerini karşılayabilecek yetenekte değildiler" (Bellamy, 2011: 62).

²¹ Bellamy'nin deyişiyle; "Ulus, sermayenin sorumluluklarını üstlendiği anda bu zorluklar da ortadan kalktı" (Bellamy, 2011: 67).

Haberler) oldukça sert biçimde eleştirmiştir (Özoğlu, 2015). Her iki ütopyada da çalışma modeli tamamıyla değişmiş, emeğin sömürsü ortadan kaldırılmıştır. Ekonomide para denilen bir kavram yoktur artık. Herkesin kendine ait kredi kotası vardır ve bunlar hiç kimseye devredilemez niteliktedir. Böylelikle birikim devresi ortadan kaldırılmış olur. Emek gücü, kapitalist sömürü sürecinden kurtulur kurtulmasına ama üretimin sürdürülmesi için topluma takıntılı bir çalışma zorunluluğu dayatılır.²² Bunun yerine getirilmemesi durumunda hücre cezası bile vardır (Bellamy, 2011: 116). Ulus tek işveren statüsündedir ve bunun sonucunda herkes proleterleşir. Ancak, işverenin kontrol edilmesi ve karar alma süreci çok netleşmez. Ulus, askeri bir düzende proleterleştiği için özgürlük sorunu olup olmadığı hiç tartışılmaz.

Bellamy, çalışma rejimine uygun olarak ayrıntılı bir personel rejimi de inşa etmiştir. Tüm ulus, sanayi ordusu içinde farklı rütbeler olarak kariyer basamaklarını tırmanır (bkz. Tablo-3). Dolayısıyla, kapitalist işbölümünün dayattığı kariyer modelinden vazgeçilmemiş, bu sistem, sosyalist unsurlarla, askeri komuta düzeyinde yeniden yaratılmıştır. Bu sistemin bir tür korporatist-askeri model olup olmadığı tartışılabilir. Bu yarı-askeri düzende, dev bir sanayi ordusu örgütlenmektedir. Tüm çalışma düzeni askeri rütbelerle adlandırılmaktadır. Er rütbesiyle başlayan tüm alt rütbelerden sonra, subaylık aşamasına gelenler, sırasıyla teğmen, yüzbaşı ya da ustabaşı, şef ya da albay olmaktadır. Hatta belirli bir aşamadan sonra lonca generali bile olabilmektedir. Tümen komutanı tümgeneral ve korgeneraller, on büyük sanayi kolordusunun en üst düzey yöneticilerini temsil ederler. Bunların en tepesinde ise başkomutan rütbesindeki başkan bulunmaktadır. Tüm toplum özünde sanayileşme uğruna bir para-militer örgütlenmenin baskısı altındadır. Bunun tek istisnası, sanayi hizmetinden muaf tutulan serbest meslek sahipleri, doktorlar, öğretmenler ve sanatçılardır. Bu meslek grubundakiler sanayi ordusuna bağlı değildirler (Bellamy, 2011: 162-166).

Tablo. 3 -Geriye/Geçmişe Bakış'ta Düzenin Kuruluşu-Özet Tablo

İKTİSADİ DÜZEN (fiyat-para-kredi)	Para kullanımı yok, ancak fiyat mekanizması çalışıyor.	Kredi sistemi ile meta akımı kısmen sağlanmaktadır. Para yerine kredi kartı kullanılır.	Birikim mekanizması yoktur. Para ticarete kullanılmaz. Ticaret malların değişimi ile yapılır.	Ticaret ağları, bir düzine tüccar tarafından yürütülmekte; ayrıca dış alım-satım bürosu da bulunmakta
YÖNETİM YAPISI	Uluslararası Konsey en üst düzey örgüt niteliğindedir.	Ulusal Sanayi/ulusal kalkınma modeli vardır. Sanayi ordusu on üst düzey bakanlıkla yönetilir.	Ulus devletler düzeyinde bir üretim örgütlenmesi temel alınmıştır. Meclis arada sırada toplanır.	Ulus, sermayenin sorumluluklarını üstlendiğinde tüm zorunluluklar ortadan kalkmaktadır.
PERSONEL YÖNETİMİ	Kariyer/rütbe sistemi; bir tür	Performansa dayalı; meslekte	Sanayi ordusu dereceleri: altın	Rekabet itici güç olarak kabul edilir

²² Bu zorunluluk bir tür toplumsal intihar olarak karşımıza çıkar ve eserde şöyle belirtilir; “Bizim bütün sosyal düzenimiz, eğer bir kişi bunu yapmaktan kaçırırsa, onu, yaşamını sürdürmesi için kendi başına bırakmak üzerine kurulmuştur... Kendisini tüm dünyadan soyutlayacak, kendi türüyle ilişkilerini kesecek, diğer bir deyişle intihar edecektir” (Bellamy, 2011: 68).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

	ordu disiplin modeli	uzmanlaşma esasına uygun kariyer sistemi.	(1)-gümüş (2)-demir (3). Terfi için sicil gereklidir.	ve çıraklıktan birinci derece işçiliğe kadar sürer.
EMEK SÜRECİ-ÇALIŞMA REJİMİ	Vatandaşlık, 21-45 yaşları arasında çalışmayı zorunlu kılar. İsteyenler 33 yaşında yarı maaşlı olarak emekli olabilir.	Zorunlu çalışma, toplum da bir tür askeri disiplin içinde, emeğin konumunu belirler.	Zorunlu çalışmadan tek kaçış noktası bireyin kendi haline bırakılmasıdır.	Çalışmayı reddetme, bir tür toplumsal intihar durumu yaratır.
TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME	Dayanışma mekanizması güçlüdür.	Birlik temelli örgütlenme vardır.	Kolektif üretimde herkesin geçimi diğerine bağlıdır.	Herkes endüstri ortaklığının bir üyesidir.
UYKU	Julian West 113 yıl boyunca uyumuştur.	West, hipnotizma sonucu "kataliptik" uyku evresi yaşamıştır.	West, korunaklı odasında uyuduğu için bedeni hiç bozulmadan canlı kalmıştır.	
AİLE-TOPLUMSAL HAYAT	Genellikle çekirdek aile modeline rastlanmaktadır.	Toplumsal cinsiyet eşitliği kabul edilmektedir.	Kadınlar erkeklerden sadece annelik durumunda farklılaşırlar.	
DİN-AHLAK ANLAYIŞI	Geleceğin dini olan bilim ve sanayi üretimi kutsanmaktadır.	Hıristiyanlık da bilinen dinler arasındadır. Vaazlar, evdeki teknolojik aletlerle verilir.	Ahlak, dinsel inanca bağlı olarak tanımlanmaz.	
EĞİTİM MODELİ	Yirmi bir yaşına kadar herkes eğitim hayatının içindedir.	İsteyenler yirmi bir yaşından sonra otuz yaşına kadar mesleki eğitim hakkına sahiptir.	Eğitimi devam etmezse çalışma hayatına atılır.	Eğitimin amacı, yegâne sermaye kaynağı olan ulusu, sanayinin verimli üretimine sunmaktır.
SANAYİ-ÜRETİM	Halkın varoluşunun temel dayanağı sanayiye dayalı üretimdir. Üretim genel talep düzeyine göre belirlenir.	Sanayi ve ticaret için tek işletmeci ulustur. Sanayi bir tür ordu örgütlenmesidir.	Ulusal depodan çıkan her ürün, merkezi planlama yoluyla dağıtım merkezlerine gönderilir.	Sanayi on büyük bölüme ayrılmıştır. Bürolar, üretim ve işgücü kaydını tutar.
ORDU-POLİS	Herhangi bir savaş olmadığı için ihtiyaç kalmamıştır	Biricik ordu, üretimi temel alan sanayi ordusudur.		
KÜLTÜR-KİTAP-BASIN-SANAT	Kitapta herhangi bir sansür unsuru bulunmaz. Tüm kitapları devlet basar. Masraf yazarına aittir.	Sanatta fırsat eşitliği vardır. Kayırmacılık olmadığı için gerçek yetenekler heba olmaz.	Sanat alanında yetenekli olan herkes halk jürisi önünde eşit imkanlara sahiptir.	Gazeteler hiçbir gruba bağlı değildir. Giderler gazeteciler tarafından karşılanır. Bu, bir

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

			Sanatçılar, sanayi hizmetinden muafırlar.	tür özyönetim modelidir.
KENT TASARIMI	Boston (ABD), ticaretin ve sanayinin canlı olduğu bir kenttir.	Sanayi tipi kent yapısı hakimdir.		
HUKUK-ADALET SİSTEMİ	Suç oranları düşük olduğundan Hapishaneler, avukatlar bulunmaz. Hakimler eliyle yargı süreci işler.	Suçlar daha çok genetik kaynaklı olarak görüldüğünden, suçlular hastanelerde tıbbi olarak tedavi edilir	Anayasa, yasalar gibi hukuki düzenleyici unsurlar bulunmaz.	Toplumda herkes eşittir. Toplumdaki anlaşmazlıklar her zaman çözüme kavuşur.
SİYASET-DEVLET	Parti veya politikacı bulunmuyor: Siyaset ötesi toplum	Parti, politikacı bulunmadığından demagoji ve yozlaşma gibi şeyler ortadan kaldırılmıştır.	İşçi çalıştığı için vatandaş değildir, vatandaş olduğu için çalışmaktadır.	Devlet, ulus ile özdeş ancak vatandaş ile aynı kategoride değildir. Ulus-devlet yerine, devlet-ulus geçmiştir.
ÜLKELER ARASI İLİŞKİLER	Uluslararası Kurul, ABD öncülüğünde federal bir birlik oluşturur. Diğer ülkelerle ilişkiler, ticari ve diplomatik düzeydedir.	Uluslararası Kurul: ABD, Avrupa, Avustralya, Meksika, Güney Amerika	Dış takas bürolarında vergisiz ticaret yapılır. Fiyatlar tüm ülkelerde aynıdır.	Tüm dünyada sadece bir düzine (12) tüccar vardır.

Kaynak: (Bellamy, 2011, 2020).

Merkezi planlamaya uygun olarak kurulan kolektif çiftlikler, kolektif mağaza zincirleri, devlet girişimi veya devlet şirketinin ülke çapında parçalarıdır. Geçmişte sermayeye ait dev fabrikalarda çalışan insanlar, şimdi devletin dev fabrikalarında neredeyse aynı hiyerarşik düzende yaşamaktadırlar. Ücretlilik ilişkisi yoktur ancak katı bir sanayi, fabrika hiyerarşisi vardır. Bu da daha önce belirtildiği gibi tam bir askeri düzeni andırmaktadır (Robertson, 2018). Bellamy, kapitalizme alternatif bir dünya yaratma peşinde olduğundan, ütopyasıyla bir kapitalizm eleştirisi yapmıştır. Para biçiminin olmadığı, meta ekonomisinin dışlandığı toplumcu bir dünya tasarımı olarak *Geriye/Geçmişe Bakış*, bürokratik mekanizmasının tüm bağlantılarını sanayi üretimi üzerinden inşa etmiştir. Öyle ki sınai-yönetim düzeninin yanında, siyasi mekanizma bir oyuncak işlevi görmektedir. Eşitlikçi bir toplum hayali, herkesin, askerlik yükümlülüğü haline gelen bir çalışma düzeni içinde erimektedir. Ütopyaların ulaşmaya çalıştığı özgürlük hayali, güçlü bir maddi altyapı yaratma uğruna heba edilmiştir.

4. Sonuç

Ütopyaların yarattığı etkiler on dokuzuncu yüzyılda pek çok tartışmanın ateşini fitillemiştir. *Geriye/Geçmişe Bakış* ile fitillenen ateş, Avrupa ve İngiltere'de tartışmalı karşılıklar bulmuştur. Bir ütopya diyarı olarak Amerika, coğrafi konumunun ve doğal zenginliklerinin etkisiyle eski

dünyadan bir tür kaçış mekânı haline gelmiştir. Amerika (ABD), on dokuzuncu yüzyıl boyunca iktisadi ve siyasi gücünü hızla arttırarak, eski dünyadan kopmanın maddi unsurlarını yaratmıştır. Bu kopuşlara bir yandan dinsel akımlar da eklenince, karşımıza yepyeni bir dünya hayali çıkmaktadır. Öte yandan Bellamy'nin modelinde ateşli yurtseverlikle toplumculuğun birleştiği bir karışım, Amerikan ruhunu daha iyi anlatmaktadır. Bu, bir tür dünyevi kurtuluş ideolojisidir. Mühlenstein'in çok yerinde belirttiği gibi, ütopyacıların eşitlik düşüncesi, "daha çok dinsel kaynaklı bir eşitlik anlayışının hâkim olduğu" bir temele dayanmaktadır. Özünde dinsel ilkelere dayalı bu anlayış, burjuvazinin çıkarlarıyla sınırlı bir eşitliktir (Mühlenstein, 1990: 12).

Bellamy'de anti-kapitalizm gibi görünen eleştiriler, bir toplumculuk ya da sosyalizm ile sonuçlanmaz.²³ Kamu mülkiyetinde bulunan şirketlerin askeri modelde örgütlendiği, üretimin talebe göre planlandığı ve dağıtımın sağlandığı bir işletme sistemi çıkar karşımıza. Eserin kendi döneminde bu kadar çok satmasının nedeni, Amerikan modeli eşitlik anlayışıyla, dev şirketlerin tekeli yerine devlet tekeli geçirmesidir. Gerçi Bellamy'nin dünyasında, herhangi bir özel sermaye/servet birikimi ve ücretlilik ilişkisi yoktur; bu, meta ilişkisinin kısmen aşıldığı anlamına gelir. Ancak, sınıfsız toplum kurma amacıyla formüle edilen ulus kavramı etrafında şekillenen sanayileşme modeli, milliyetçi bir kalkınma hedefine uygundur. Yönetim modelinin kendini sönümlendirecek tertibata sahip olmadığı veya özyönetim düzeyine gelemediği durumlarda, toplumcu kurgular ya ütopyikleşmekte ya despotikleşmekte ya da dağılmaktadır.

Sanayi devrimi tarihsel olarak kentlerin ve kapitalizmin gelişmesinde motor güç olmuştur. İlerleme inancı, eşitlik ve mutluluk vaadi açısından düşünüldüğünde, sanayi devrimi sonrasında gittikçe ütopyikleşmiştir. İlerlemenin, teknolojik yeniliklerin yarattığı dünyanın arkasında derin bir yoksulluk bulunduğundan, ilerleme fikrinin büyümesi zamanla bozulmuştur. İlerleme büyümesi insanlığın tümü için değil de belli bir kesimin çıkarlarını savunarak, büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.²⁴

Bellamy eserinde, kapitalist ulus-devlet modelinden ayrılmaktadır. Ancak devlet kategorisini toplumun altında tanımlamak yerine, onun üstünde bulunan ulus kavramı etrafında yoğunlaştırmıştır. Bu da ulus-devlet modeli yerine devlet-ulus modelini geçirmesi anlamına gelir. Toplum özgür yurttaşlar olarak değil, insanlık kadar büyük sınıai bir ortaklığın üyesi olarak tanımlanır. Tüm dünyanın birleşerek tek bir ulus olması fikri, Bellamy'de enternasyonale en yakın nokta olarak bulunur. Ancak bunun her ülkenin özgür ortaklığı yerine, ABD öncülüğünde federal bir birlik olarak sunulması eşitlik anlayışını zedeler. Ulus/millet modeli Bellamy'nin ütopyasında Amerikanlaşmış bir toplumu birarada tutma heyecanını taşır. Ulus/millet kavramı, etnik belirlemeden çok, sanayileşme ve kalkınma için ortak ideallere tutkulu olan bir toplumu tanımlar. Milliyetçi kalkınma hedefinin, kamu mülkiyeti yoluyla doğrudan sosyalizme varacağı kuşkuludur. *Geriye/Geçmişe Bakış*'ta çizilen model, Amerikan hayalinin mi yoksa sosyalist/toplumcu düzenin kurulmasının mı amaç olduğu konusu tartışmalıdır. Hangisinin amaç hangisinin araç olduğu hususu belirsizleşir. Önce de belirtildiği gibi, ulus-devlet yani kapitalist devlet biçimi, Bellamy'de yerini devlet-ulusa bırakır. Sosyalizm koşulları altında devlet tek üretici konumunda meşru bir tekeldir. Ulus, devletin emrinde çalışanların yekûnu

²³ Kimi kaynaklar bu tür bir sosyalizmi, otoriter sosyalizm olarak adlandırmaktadır (Robertson, 2018: 38).

²⁴ Roemer bu konuya kısaca değinmiştir; "sanayi devriminin imhacı etkileri, ilerlemenin kaçınılmazlığına beslenen inancın altını oyuyordu" (Roemer, 2017: 119).

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

olan bir nüfus haline gelir. Bu bir tür çalışma devleti sayılabilir. Kumar'a göre Bellamy, "dünyanın önüne sosyalist bir toplumun nasıl görüneceğinin ilk ayrıntılı resmini" sunmuştur (Kumar, 2006: 233). Ancak bu devlet çalışmanın zorunlu olduğu, her şeyin sanayi ve üretime indirildiği, toplumun tüm alışkanlıklarının buna göre tasarlandığı otoriter bir yönetimdir aynı zamanda.

Geriye/Geçmişe Bakış'ın sanayi ordusu üzerinden yarattığı askeri hiyerarşi, onun eşitlikçi modele özenen yüzünü aşındırmaktadır. Onu, sosyalizmin yaratacağı özgürlüğü iskalayan bir modele dönüştürmektedir. Çünkü toplumu, her şeyin üretim ve hasılaya bağlı olduğu bir sınıai kalkınma modelinde askeri rütbeye sahip generaller yönetmektedir. Dayanışma dini gibi dünyevi formülasyonlar, toplumu askeri düzende inşa eden mekanizasyon sayesinde, her şeyi devletin iktisadi girişimlerinin emrine amade hale getirir. Bu yönetsel mimari, bireyi kırk beş yaşına kadar çalışmaya zorlayarak, sanayinin emrinde bir nefere dönüştürür. Sosyalizmin özgür bireyi değil, askeri düzenin bir üretici birimi çıkar karşımıza. Ulus, farklı bireylerin renkliliğinde değil, aynı düzlemde hareket eden ünitelerin toplamından ibaret bir makro kimlik haline gelir. Başta da belirtildiği gibi bu modelde sanayileşme biricikleştirilip toplumun üzerine bir ağır yük olarak çökmüştür. İlerleme, kalkınma kaygısı, toplumun özgürlükçü önceliklerinin heba olmasına neden olmuştur. Bellamy, bu ütopyayı kurarken belki hiç farkında olmadan, kendinden sonraki yüzyılların kabusunun resmini çizmiştir.

Kaynakça

- Abensour, M. (2009). *Ütopya: Thomas More'dan Walter Benjamin'e*. (A. U. Kılıç Çev.) İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2016). *Sosyalizm, Aktif Ütopya*. (A. Araşan Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Beaumont, M. (2007). Introduction. In Bellamy, E. *Looking Backward 2000-1887*. Oxford: Oxford University Press (vii-xxx).
- Bellamy, E. ([1888] 2007). *Looking Backward 2000-1887*. Oxford: Oxford University Press.
- Bellamy, E. (2011). *Geçmişe Bakış: 2000'den 1887'ye*. (F. Yaraş Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Bellamy, E. (2020). *Geriye Bakış: 2000'den 1887'ye*. (F. Kahya Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Benjamin, W. (1995). *Pasajlar*. (A. Cemal Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (2012). *Son Bakışta Aşk*. (N. Gürbilek Haz.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bloch, E. (2007). *Umut İlkesi*. Cilt-1. (T. Bora Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloch, E. (2015). *Umut İlkesi*. Cilt-2. (T. Bora Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brown, P. A. (1988). Edward Bellamy: An Introductory Bibliography. *American Studies International*. 26/2 (37-50).
- Buck-Morss, S. (2004). *Rüya Âlemi ve Felaket*. (T. Birkan Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Claeys, G. (Ed.) (2017). *Ütopya Edebiyatı*. (Z. Demirsü Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi. *Fiscaeconomia*, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

- Cohen, G. A. (1998). *Karl Marx'ın Tarih Teorisi: Bir Savunma*. (A. Fethi Çev.) İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Davidson, J. W. (2017). *Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*. (C. E. Topaktaş Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Duhm, D. (1987). *Kapitalizmde Korku*. (S. Şölçün Çev.) Ankara: Kalem Yayıncılık.
- Engels, F. (1978). *Ütopik Sosyalizm Bilimsel Sosyalizm*. (Ö. Ünal Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Fişek, K. (2005). *Yönetim*. Ankara: Paragraf&YAYED.
- Franklin, J. H. (1938). Edward Bellamy and the Nationalist Movement. *The New England Quarterly*. 11/4 (739-772).
- Haber, S. (2002). The Nightmare and the Dream: Edward Bellamy and the Travails of Socialist Thought. *Journal of American Studies*. 36/3 (417-440).
- James, S. J. (2012). *Maps of Utopia*, New York: Oxford University Press.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. (F. B. Aydar Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaymak, M. (2010). 1873-1896 Krizi: Mit mi Gerçeklik mi? *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 65/2 (165-194).
- Kern, S. (2013). *Zaman ve Uzun Kültürü (1880-1918)*. (A. Selman Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyaçılık*. (A. Somel Çev.) İmge Kitabevi, Ankara.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı-Ütopya*. (A. Galip Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Marx, K. (1974). *Ekonomi Politikiğin Eleştirilmesine Katkı*. (O. Suda Çev.) İstanbul: May Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital*. Cilt-1. (M. Selik ve N. Satlıgan Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Mattelard, A. (2005). *Gezegensel Ütopya Tarihi*. (Ş. Çiltaş Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Moore Jr., B. (2012). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. (Ş. Tekeli ve A. Şenel Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Mühlestein, H. (1990). *Proleter Ütopya ve Marksist Hümanizm*. (V. Günyol Çev.) İstanbul: Logos Yayıncılık.
- Nevins, A. ve Commager, H. S. (2005). *ABD Tarihi*. (H. İnalçık Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ollman, B. (2011). *Diyalektik Soruşturmalar*. (C. Saraçoğlu Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Ollman, B. (2015). *Yabancılaşma*. (A. Kars Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Özdemir, G. Y. (Der.) (2015). *Rüzgâra Karşı*. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Özoğlu, B. (2015). Nasıl Çalışıyoruz ve Nasıl Çalışabiliydik? Bellamy ve Morris'in İki Benzemez Ütopyası. Özdemir, G. Y. (Der.) *Rüzgâra Karşı*. Ankara: Nota Bene Yayınları, (27-46).
- Robertson, M. (2018). *The Last Utopians*. Princeton: Princeton University Press.

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaoeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

- Roemer, K. M. (2017). Dönüştürülmüş Cennet: On Dokuzuncu Yüzyıl Ütopyaları ve Çeşitleri. Claeys, G. (Der.) *Ütopya Edebiyatı*. (Z. Demirsü Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (113-153).
- Somay, B. (1988). Zamyatin'in 'Biz'i Biz miyiz? Zamyatin, Y. *Biz*, (F. Tülek Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (5-12).
- Somay, B. (2010). *The View from Masthead: Journey through Dystopia towards an Open-Ended Utopia*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya: Antik Çağ'dan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wilson, E. (1967). *Lenin Petrograd'ta*. (C. Yücel Çev.) İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.
- Wilson, E. (2004). *Lenin-Tarihi Yazarlar ve Yapanlar*. (C. Yücel Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Yaman, M. ve Ö. Öztürk (2019). *Metaların Kerameti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeliseyeva, N. V. (2010). *Yakın Çağlar Tarihi*. (Ö. İnce Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Zinn, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*. (S. S. Özer Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde *Fiscaoeconomia* Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, *Fiscaoeconomia* has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

Development in a Dream: Bellamy's Idea of Administration

Cengiz EKİZ

Extended Abstract

Utopias are mirrors of their times. The conditions and problems of that periods are reflected in utopias. The utopia writer, directly or indirectly, gives place to these problems in her/his work. Every utopia has its own unique plot. The plot is sometimes of a dark and hopeless nature. But usually, it is a conception of a desirable world. The nineteenth century was a period of utopia abundance. Not only Europe, but also America, both with respect to political regime and the geographical area, has been the site of utopias. In addition to the plenty of its natural resources on the continent, the US represents a dream of development with its political regime. The idea of the development of society was related to industrialization and the development of capitalism in the nineteenth century. As industry develops, society will increase its level of welfare. The influence of this idea is very evident in Edward Bellamy's *Looking Backward*. The administration model of this utopia is based on a monopolistic order, whose industry has been nationalized in the name of the nation. All production activities are also the backbone of the administrative mechanism. Everything is designed as a part of the organization created by production. Society eliminates all the differences within itself in order to achieve this production goal. Bureaucratic authorities are created only for the conduct of needs. In the book, the concept of nation is based on the common sphere of action of the society. The capitalist corporation is replaced by the monopoly state, which is included in the definition of nation. The nation is mechanized as an economic and political organization rather than a living organism. The profit-seeking strategy of the capitalist corporation is nationalized in nationwide scale.

In the Bellamy's work, the industrialization process is almost a state of social mobilization. With certain exceptions, all individuals in society oblige to work. In other words, the individual is not free to work and not to work. Everyone up to the age of forty-five is deprived of the freedom not to work. The capitalist corporation's state is turned into a socialist corporation of the nation. The mode of production and working order is shaped under a military discipline. This is the main factor that undermines the ideal of freedom pursued by socialism. The idea of development through industrialization descends on society like a nightmare. The only way to fix everything and the only way for society to live prosperously is industrialization in a military order. The ideology that sustains the society is an industrial nationalism defined by the concept of nation.

Bellamy's work is a kind of critique of capitalism. The work is a US-based Boston utopia. Living in Boston, an important city in the United States, the main character of the work, Julian West, falls asleep in 1887 and wakes up in the same city in 2000. The utopia is comprised of Julian West's impressions of Boston in 2000. Urban and industrial life is always at the forefront in *Looking Backward*. Production of goods and services of all kind is nationalized. Everyone gets their needs from public distribution centers, national warehouses and stores. Money is not used in the system. Instead, everyone has a credit limit. Since money is not used in the economy, there is no need for the banking and financial system. Also, there is no wage relationship as in the capitalist system. But everyone gets a wage-like credit limit for her/his

Ekiz, C. (2021). Rüyada Kalkınma: Bellamy'de Yönetim Düşüncesi.
Fiscaeconomia, 5(3), 1117-1139. Doi: 10.25295/fsecon.982637

labor. The credit is a kind of money, not money, a wage that is not a wage indeed. The exchange relationship in capitalism is partially overcome by the elimination of the money form. However, this time, the definition of credit raises doubts about the reproduction of this relationship. The credit constraint is reminiscent of the income and budget constraints in capitalism. In addition, society lives under strict discipline, sacrificing almost all freedoms in order to realize development. The political-economic dilemmas in the utopias of the nineteenth century can be discussed with different tools of the administrative approach. Not only the political-economic context, but also many problems of everyday life can be followed with their reflections in utopias. In this study, the administrative model in utopias is critically analyzed based on the Bellamy's work.